

УДК 007:070(71)(161.2)

О. І. Почапська

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ІВАНА ОГІЄНКА (за матеріалами науково-літературного місячника «Наша культура»)

У статті мова йде про структурні складові національної освіти українця у концепції Івана Огієнка. Аналізуючи матеріали часопису «Наша Культура», редагованого Іваном Огієнком, автор структурує і визначає базові поняття національної освіти, що покликана сформувати національно свідомого громадянина України.

Ключові слова: національна освіта, громадянин, часопис, національна школа.

Досліджуючи проблеми розвитку національної педагогіки, українські науковці досить часто спираються на праці зарубіжних вчених. Проте не усі їх ідеї можуть бути втілені на українському педагогічному ґрунті уже хоча б тому, що ментальність українців – це ментальність іншої нації, відмінної від тих, котрі представляють ті чи інші дослідники. Відповідно, розвиваючи концепції національної освіти і національного виховання, дослідники залишають поза увагою ті особливості української ментальності, які вирізняють українців з-поміж інших народів світу. Разом з тим, національна освітня концепція сьогодні є чи не найвизначнішим елементом розвитку національної свідомої нації, яку Іван Огієнко вважав оплотом майбутнього України. Саме це і актуалізує тему обраного дослідження.

Вивченням творчості Івана Огієнка займалися і продовжують займатися такі науковці, як М. Тимошик [20], Є. Сохацька [17; 18], Т. Воротняк [3], М. Мандрик [7] та ін. Зверталася увага на його політичну, видавничу, націєтворчу діяльність. Незважаючи на досить великий масив праць, присвячених вивченню публіцистичної та видавничої спадщини Івана Огієнка, окремі аспекти його ідей залишаються ще не дослідженими.

Досліджуючи культурно-просвітницьку діяльність Івана Огієнка, Євгенія Сохацька вказувала на те, що «подвижницька праця на благо соборної України – це не лише вияв божого обдарування І. Огієнка, а його ідеологія, його життєва філософія, його кредо» [17, с.531]. Сам Огієнко на святкуванні свого 70-річчя виголосив промову, у якій зазначив: «Я ідеологію свою сприймав від життя... Я так багато надивився на нещастя народу, я так глибоко його знаю – той український народ, що я рано переконався, що коли ми не будемо працювати для народу, – народ наш не відродиться... Моя перша ідеологія була, що праця – то ціль нашого життя. ... Без праці – народ не воскресне...» [17, с.531]. Ці свої слова Іван Огієнко підтвердив своїм життям.

Проблемами національної освіти Іван Огієнко почав займатися, перебуваючи ще у Брусиліві. І вже там намагався створити саме українську школу, котра забезпечувала би освіту українською мовою. Зокрема, в одному з листів до свого дядька Іван Огієнко зазначає таке: «Новостей в Брусилове никаких. Евреи только узнали, что Высшее начальное училище предполагается открыть чисто христианским; страшно недовольны» [21]. Під поняттям «християнське» Іван Огієнко розумів чисто національну відмінність, а не релігійну.

Іван Огієнко наголошував на тому, що формування національної свідомості має відбуватися через освітні культурні процеси. Цю ідею він втілював не лише у своїй освітній діяльності, але й (більшою мірою) у друкованих періодичних виданнях, які були ініційовані і редаговані ним самим.

Як зазначає Т. Воротняк, «публіцистичну діяльність І. Огієнко розпочав 1905 р. на шпальтах українських газет, серед яких «Громадська думка», «Рада», «Нова Рада», в альманахах «Розвага», «Терновий вінок» тощо. Особливо поглибилась потреба І. Огієнка у творчій праці під час вимушеною еміграції. Адже його видавнича й редакторська активність виявилась в організації видання у Польщі науково-популярного місячника «Рідна мова» (з січня 1933 р.). ... Проте цьому виданню, на жаль, так і не вдалося здобути очікуваної популярності. Тому І. Огієнко задумав створити новий часопис. Водночас, працюючи над черговим випуском «Рідної мови», редактор береться за видання літературно-наукового місячника «Наша культура» (1935-1937 рр.)» [3].

У науково-літературному місячнику «Наша культура» Огієнкові вдалося якнайповніше реалізувати концепцію національної освіти українців.

Перше число часопису відкривається зверненням редакції до читачів із зазначенням тієї ролі, яку часопис буде виконувати у суспільстві: «Широкі коли сучасної української інтелігенції, особливо молодшої, не можуть похвалитися глибокими знаннями і правдивим розумінням своєї культури. Сталося це, головню, через те, що наша інтелігенція виховувалася і виховується найчастіше по школах чужонаціональних, де нічого не чує ані про свій народ, ані про його минуле, ані про його духовне життя. Національна освіта – головна основа нашого світогляду – набувається в нас найчастіше самотужки і звичайно прихапцем» [10, с.3]. Тобто, редактор одразу налаштовує читача на сприйняття тієї концепції, яку він поклав в основу нового періодичного видання. Відштовхуючись від того, що навчати українці повинні створити, в першу чер-

гу, свою власну, національну школу, де би освіта мала національно формуючий характер, який «виробляється тільки глибокою систематичною і послідовною національною освітою» [10, с.3].

Структуруючи «Нашу Культуру», Іван Огієнко розкриває основні фактори, які здатні забезпечити виховання національно свідомої особистості. І перше, на чому він акцентує увагу, є українська література: «На нашу літературу, стару й сучасну, звернемо особливо пильну увагу» [11, с.4], оскільки художнє слово настільки проникає у свідомість людини, що здатне змінювати її світоглядні позиції.

Друге, на чому акцентує увагу митрополит Іларіон, – це мова. Він зауважує, що «без доброго знання своєї літературної мови наша національна освіта буде неповна і незакінчена» [11, с.4].

Наступним фактором виховання національно свідомої особистості є обов'язкове вивчення історичного минулого України: «Добрі спомини про наше минуле мають велике виховне значення» [11, с.4].

І остання позиція, що відповідає за виховання національно свідомої особистості, це – церква: «Культура наша в багатьох своїх ознаках виросла з Церкви й на Церкві збудована...» [11, с.4].

Тобто, концепція національної освіти Івана Огієнка базується на таких позиціях: національна школа, рідна література, рідна мова, історія України, релігійне виховання.

Саме таким позиціям він підпорядковує і структуру часопису: обов'язково у кожному номері (хоча й не закріплені за якоюсь конкретною рубрикою) з'являються публікації, присвячені висвітленню кожної позиції – як засобами наукового письма, так і засобами художньої літератури.

Досить часто Іван Огієнко звертався до науковців і викладачів вищих навчальних закладів із проханням дати наукове пояснення тим чи іншим феноменам української культурної та історичної спадщини. Зокрема, у тому ж таки першому числі читаємо таке: «Редакція «Нашої Культури» звернулася з проханням до Блаженнішого Митрополита Діонісія Валединського, як звичайного професора Богословського Відділу Варшавського Університету, дати статтю для нашого журналу. ... Уважаючи християнський світогляд за наріжний камінь нашої культури, радо друкуємо працю Блаженнішого автора» [8, с.6], у якій Митрополит Діонісій подав відомості про археологічні знахідки Євхаристичного культу. Історична тема часопису представлена також працями Івана Коровницького про Софію Київську, дослідженнями М. Грушевського (у варшавський період існування часопису), а також публікаціями д-ра Костянтина Біди, Л. Кобилянського (у вінніпегський період існування журналу) та ін. По суті, історичній тематиці Митрополит Іларіон відводив найбільшу кількість журнальної площі, наголошуючи на тому, що власну історію мусить знати кожен, оскільки тільки знання історії дасть можливість відчувати своє коріння, а також не повторювати тих помилок, які призвели до втрати Україною можливості бути державою.

Що стосується публікації з царини української мови, то тут можемо говорити про те, що переважна більшість публікацій була за авторством Івана Огієнка («Сучасна українська літературна мова (Мова Максима Рильського)» [12, с.33-37] та ін.). Досліджуючи українську мову, Іван Огієнко відштовхувався від аналізу мови художніх творів Максима Рильського, Лесі Українки, Тараса Шевченка, оскільки саме їх вважав фундаторами тієї мови, яка мала об'єднати поняття «літературної» і «народної», підтягнути «народну» мову до статусу державної, та прибрати із тогочасної літературної мови ті ускладнення, що по суті формували в Україні дві різних мови – «книжню» і «народню».

Яскраво представлена в часописі й літературна критика. Тут у науково-популярному викладі подаються матеріали про Тараса Шевченка («Критичні моменти в ранній творчості Т. Шевченка» [2]), Миколи Гоголя («Етапи творчості Миколи Гоголя» [14]), Лесі Українки («Переклад Лесі Українки з Біблії» [14]); зустрічаються публікації, присвячені теорії літератури («Ідеологія советської літератури» [1]), проблемам культури присвячені публікації, як правило, хронікального характеру.

Іван Огієнко наполягав на тому, що необхідно ознайомлювати читачів не лише із новинками у культурному і науковому житті, але й зі сподвижницькою діяльністю у розбудові нації (інших націй) видатних діячів минулого та сучасності («Михайло Грушевський як історик освіти в Україні та освітній діяч» [15]). Зокрема, у статті С. Сірополка про М. Грушевського наголошується саме на його дослідженнях історії освіти України: «Одним з кардинальних питань у ділянці історії освіти в Україні є питання про стан освітньої справи за доби Київської Держави» [15, с.92]. М. Грушевський стверджує, що освіта на Русі мала триступеневий характер:

- навчання письму, читанню і рахуванню;
- вивчення грецької мови;
- вивчення візантійської риторики.

«Отож, на погляд М. Грушевського, не може бути мови ні про загальне поширення освіти, бо в світських колах більшість не підіймалася навіть на перший рівень науки, [...] ні про рівномірність обсягу наукового знання серед тодішнього громадянства. Як раз Ахилевою п'ятою, на думку, М. Грушевського, є те, що вона опиралася на верхню меншість, яка без підтримки широких народних мас не в силі була зберегти Київську Державу, коли захиталася політична будова» [15, с.93].

Ідеї національної освіти підпорядкована навіть рубрика «Рецензії й Огляди». Тут І. Огієнко аналізує дослідження сучасників, присвячені проблемам освіти, культури, історії. Показовим у цьому плані є аналіз публікації С. Сірополка «Народна освіта в советській Україні» [1]).

В контексті культури піднімає Івана Огієнко ще й питання музичних надбань. У часопису «Наша Культура» періодично з'являються публікації, присвячені дослідженню українського музичного надбання (як от публікація Л. Кобилянського «Українська музика» [5]).

Тобто, бачимо, що концепція національної освіти Івана Огієнка включає такі позиції: національна школа, рідна література, рідна мова, історія України, національна Церква. Намагаючись донести свою концепцію до якомога більшого кола української інтелігенції, Митрополит Іларіон започаткував часопис «Наша Культура», структура якого і добір матеріалів максимально відповідав поглядам самого редактора.

Список використаних джерел:

1. Біда К. «Ідеологія» советської літератури / К. Біда // Наша Культура. – 1951. – Листопад. – Ч. 1. – С. 26-30.
2. Білецький Л. Критичні моменти в ранній творчості Т. Шевченка / Л. Білецький // Наша Культура. – 1935. – Кн. 1. – С. 16-24.
3. Воротняк Т.І. Канадський українськомовний часопис «Наша культура» (Вінніпег, 1951-1953): культурологічний та освітній аспекти [Електронний ресурс] / Т.І. Воротняк. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2224>
4. Домет О. З життя й діяльності Мануїла Михайла Козачинського / О. Домет // Наша Культура. – 1935. – Травень. – Кн. 2. – С. 83-91.

5. Кобилянський Л. Українська музика / Л. Кобилянський // Наша Культура. – 1937. – Серпень-вересень. – Кн. 8-9. – С. 354-357.
6. Коровницький І. Свята Софія Київська: історичний нарис / Іван Коровницький // Наша Культура. – 1935. – Кн. 1. – С. 37-40.
7. Мандрик М.В. Стан висвітлення багатогранної діяльності Івана Огієнка сучасною українською історіографією / М.В. Мандрик // Історичні науки: Наукові праці. – Т. 74. – Вип. 61. – С. 95-100.
8. Митрополит Діонісій. Археологія Євхаристичного культу / Митрополит Діонісій // Наша Культура. – 1935. – Кн. 1. – С. 6-16.
9. Митрополит Іларіон. Алфавіт іностраних річей / Митрополит Іларіон // Наша Культура. – 1951. – Листопад. – Ч. 1. – С. 3-6.
10. Національна освіта й наші завдання // Наша Культура: Науково-літературний місячник. – 1935. – Квітень. – Кн. 1. – С. 3-6.
11. Огієнко І. Національна освіта й наші завдання / І. Огієнко // Наша Культура: науково-літературний місячник. – Варшава. – 1935. – Квітень. – Кн. 1. – С. 3-6.
12. Огієнко І. Сучасна українська літературна мова (Мова Максима Рильського) / І. Огієнко // Наша Культура. – 1935. – Кн. 1. – С. 34-37.
13. Одарченко П. Переклад Лесі Українки з Біблії / П. Одарченко // Наша Культура. – 1651. – Ч. 1. – С. 20-25.
14. Свенціцький І. Етапи творчості Миколи Гоголя / І. Свенціцький // Наша Культура. – 1935. – Кн. 1. – С. 24-30.
15. Сірополко С. Михайло Грушевський як історик освіти в Україні і освітній діяч // Наша Культура. – 1935. – Травень. – Кн. 2. – С. 91-98.
16. Сірополко С. Народня освіта в советській Україні / С. Сірополко. – Варшава, 1934 р. – 240 с.
17. Сохацька Є. Культурно-просвітницька діяльність Івана Огієнка у Кам'янці-Подільському (1918-1920) / Є. Сохацька // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – №19. – С. 531-535.
18. Сохацька Є. Огляд подій Огієнківського року – 2012 / Є. Сохацька // Іван Огієнка і сучасна наука та освіта: науковий збірник. – Вип. IX. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://science.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/7/2014/pdf/ohie/9/5_6.pdf
19. Студинський К. Століття чеського гімну «KDE MOMOV MUJ» і його українські наслідування / К. Студинський // Наша Культура. – 1935. – Кн. 1. – С. 30-32.
20. Тимошик М. Голгофа Івана Огієнка / М. Тимошик. – К., 1998. – 412 с.
21. ЦДАВО України, ф.1871, оп.1, спр.5, арк.78, 78зв. Автограф.

The article deals with the structural components of Ukrainian national education in the concept of Ivan Ohijenko. Analyzing publications in magazine «Our Culture», edited by Ivan Ohijenko, the author structures and defines the basic concepts of National Education, which aims to form a national conscious citizen of Ukraine.

Key words: national education, citizen magazine, a national school.

Отримано: 16.02.2015 р.